

FTAMP 06.73.21

ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ НАРЫҚТЫҢ ӘРЕКЕТ ЕТУІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

М.А.ТЛЕУБЕРГЕНОВА [0000-0001-9360-0520]*, Д.А. ДЕМЕУОВ [0000-0001-8864-422X]

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

*e-mail: mtleubergtnova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада инвестициялық нарықтың әрекет етуі мен дамуының теориялық негіздері қарастырылған. Инвестициялық нарық инвестициялық ресурстарды сату мен сатып алу, реттеу жөніндегі экономикалық қатынастар саласының бөлігі болып табылады. Инвестициялық нарықтың әрекет етуінің мақсаты - қажетті ресурстарды барынша аз шығын жұмсай отырып, ұтымды өтелетін уақытта салу.

Инвестициялық нарықтың негізгі құраушылары ретінде инвестициялық сұраным мен инвестициялық ұсынымды айта аламыз. Инвестициялық сұраным әлеуетті инвестициялық сұраныстан және нақты сұраныстан тұрады. Әлеуетті инвестициялық сұраныс субъектінің іс-әрекетін қаржыландыруға жұмсала алады және оның жиынтық табысын көрсетеді. Нақты сұраныс кәсіпорындардың инвестициялауға нақты мұқтаждығын білдіреді. Инвестициялық сұраным өз кезегінде макро және микроэкономикалық факторлардың ықпалымен анықталады. Ал инвестициялық ұсынымға инвестициялық тауар бағасы, табыстылық нормасы, шығындар, технология, салық саясаты мен бәсекелестік деңгейі секілді факторлар ықпал етеді.

Инвестициялық нарықтың белсенділігі оның конъюктурасымен айқындалады. Инвестициялық нарық конъюктурасына тән циклдық даму сатылары келтірілген. Ол конъюктураның көтерілуі, әлсіреуі және құлдырауы секілді сатылармен сипатталады. Сонымен қатар әрбір сатыға сәйкес келетін даму сипаттамалары көрсетілген. Инвестициялық нарық құрылымы сан алуан. Осыған байланысты инвестицияларды жіктеу белгілері қарастырылған.

Түйін сөздер: инвестициялық нарық, инвестициялық сұраныс, инвестициялық ұсыныс, инвестициялық нарық конъюктурасы, инвестициялық нарық сегменттері, инвестициялық нарық құрылымы.

Инвестициялық қызметті басқару нарықтық экономикада инвестициялық ресурстарды қалыптастыру мен пайдалануда ерекше рөл атқаратын инвестициялық нарықтың дамуын болжаумен және әрекет етуін бағалаумен тығыз байланысты.

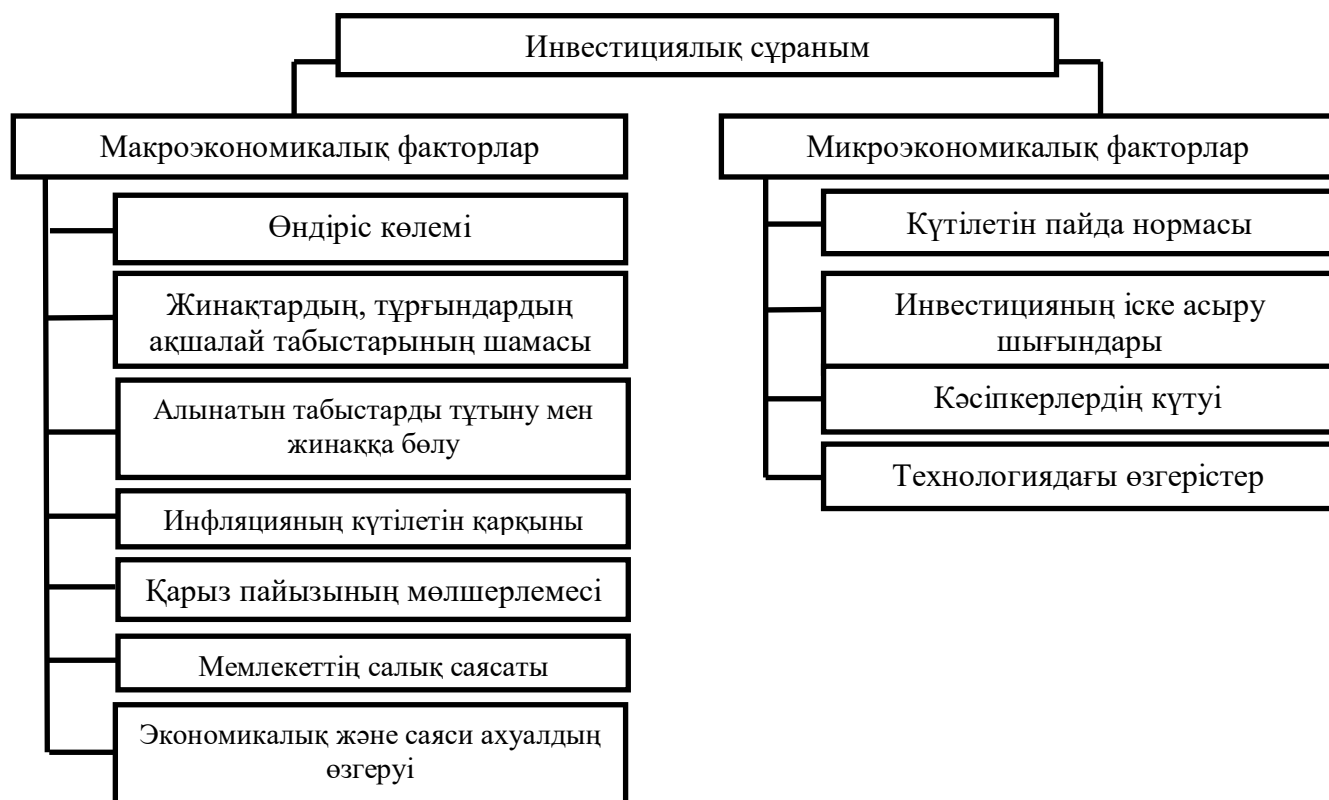
Инвестициялық нарық - өзгермелі сұраныс пен ұсыныс жағдайында инвестицияларды сатып алу, сату және орналастыру, оларды ұдайы өндіру мен реттеу, сондай-ақ оларға баға белгілеу мәселелері бойынша экономикалық қатынастар саласы.

Инвестициялық нарықтың жұмыс істеуінің негізгі мақсаттары инвестициялық процестің өзін-өзі реттеу процесін қамтамасыз ету, инвестициялық процесті қаржылық, материалдық және зияткерлік қамтамасыз ету үшін инвестициялық ресурстарды ең аз шығындармен және оңтайлы өтеу мерзімінде жұмылдыру болып табылады.

Инвестициялық нарықтың негізгі компоненттері инвестициялық сұраныс пен инвестициялық ұсыныс болып табылады, олардың өзара әрекеттесуі кезінде қалыпты инвестициялық белсенділік жағдайында салыстырмалы тепе-теңдікке қол жеткізіледі.

1 - Сурет. Инвестициялық нарық компоненттері

2 - Сурет. Инвестициялық сұраныс факторлары

Инвестициялық сұраныс оның икемділігі мен динамикасын анықтайтын макроэкономикалық және микроэкономикалық факторлардың әсерінен қалыптасады.

Инвестициялық ұсыныс жаңадан құрылған және жаңартылған негізгі қорлар мен айналым қаражаттарынан, бағалы қағаздардан, мақсатты ақшалай инвестициялардан, ғылыми-техникалық өнімдерден, Қазақстан Республикасының халық шаруашылығының барлық салалары мен салаларындағы басқа да меншік нысандарынан, сондай-ақ меншік құқығынан тұрады. және зияткерлік меншік құқығы.

Инвестициялық ұсыныстың қалыптасуы келесі факторлармен көрсетіледі:

- инвестициялық тауарлар бағасы;
- табыстылық нормасы;
- шығындар;
- технологияларды жетілдіру;
- салық саясаты;
- бәсекелестік деңгейі.

Инвестициялық ұсыныстың белгілі бір құрамымен инвестициялық сұраныс тиімдірек активтерге бағытталғандықтан, инвестициялық ұсыныстың көлемі мен құрылымы инвестициялық сұраныстың көлемі мен құрылымына әсер етеді. Осылайша, инвестициялық ұсыныс инвестициялық нарықтың ауқымын анықтайтын негізгі фактор болып табылады.

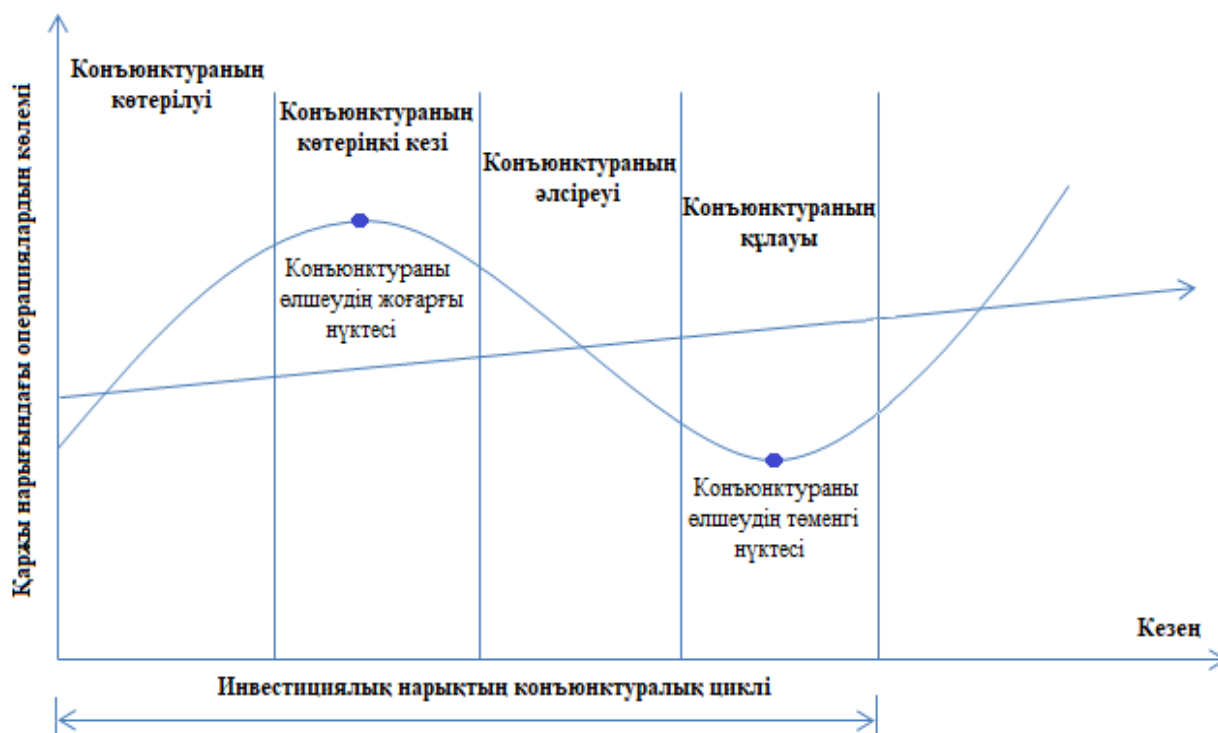
Инвестициялық сұраныс пен ұсыныстың тепе-теңдігі нарықтық жүйеде тепе-теңдік бағаларын белгілеу арқылы жүреді. Динамиканың жалпы жағдайы, инвестициялық нарықтың өзгергіштігі өте күрделі экономикалық құбылыс, өйткені ол көптеген гетерогенді және көп бағытты ішкі және экономикалық факторлардың әсерінен қалыптасады.

Инвестициялық нарықтың белсенділік дәрежесі, оның жеке элементтерінің арақатынасы нарықтық конъюнктураны зерттеу арқылы анықталады.

Инвестициялық нарық конъюктурасы - инвестициялық нарықта немесе оның сегментінде сұраныстың, ұсыныстың, баға деңгейінің, бәсекелестіктің және өткізу көлемдерінің қалыптасқан арақатынасын айқындайтын факторлар жиынтығы.

3-суреттен көріп отырғандай инвестициялық нарық сегменттеріне төрт даму сатысы тән: конъюктуралық өрлеу, конъюктуралық бум, конъюктураның әлсіреуі және құлдырауы.

Инвестициялық нарық конъюктурасының өсуі инвестициялық объектілерге сұраныстың артуымен, оларға бағаның өсуімен, экономикадағы іскерлік белсенділіктің жалпы артуымен байланысты инвестициялық нарықтың жандануымен сипатталады.

3- Сурет. **Инвестициялық нарықтың конъюнктуралық циклі**

Конъюнктуралық бум инвестициялық нарықта сату көлемінің күрт артуымен, инвестициялау объектілеріне ұсыныс пен сұраныстың артуымен, соңғысының алдын-ала өсуімен, инвестициялау объектілері бағасының өсуіне, инвесторлар мен инвестициялық делдалдардың кірістеріне сәйкес келеді.

Жағдайдың әлсіреуі инвестициялық объектілерге сұраныстың салыстырмалы түрде толық қанағаттандырылуынан, олардың ұсынысының белгілі бір артығымен, инвестициялық объектілер бағасының төмендеуімен, жалпы экономикалық құлдыраумен байланысты инвесторлар мен инвестициялық делдалдардың кірістерінің төмендеуімен көрінеді.

Инвестициялық нарықтағы конъюнктураның төмендеуі инвестициялық белсенділіктің өте төмен деңгейімен, ұсыныстан асып кеткен кезде инвестициялау объектілеріне сұраныс пен ұсыныстың күрт төмендеуімен сипатталады. Нарықтық құлдырау кезеңінде инвестициялық объектілердің бағасы едәуір төмендейді, инвесторлар мен инвестициялық делдалдардың кірісі ең төменгі мәндерге түседі, кейбір жағдайларда инвестициялық қызмет тиімсіз болады.

Инвестициялық нарықтың әртүрлі сегменттері үшін даму кезеңдері бірдей емес, бұл нарықтық инвестициялар объектілерінен құлдырау кезінде нарық объектілеріне инвестициялық капиталды құюға мүмкіндік береді. Бұл осы қызметтен тұрақты және жоғары кіріс алу үшін инвестордың инвестициялық қызметін оңтайландыруға алғышарттар жасайды.

Инвестициялардың алуан түрлері инвестициялық нарықтың күрделі құрылымын анықтайды. Нақты, қаржылық және материалдық емес активтерге салынған инвестициялар объектілері бойынша инвестицияларды жіктеу инвестициялық нарықты нақты инвестициялау объектілері, қаржылық инвестициялау объектілері және инновациялық инвестициялар объектілері нарықтарының жиынтығы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді (Сурет 4).

Нақты (материалдық) инвестициялау объектілерінің нарығына күрделі салымдар нарығы, жылжымайтын мүлік нарығы, сондай-ақ нақты инвестициялаудың өзге де объектілерінің нарығы кіреді.

Ресейлік инвестициялық нарықтың маңызды сегменттерінің бірі — күрделі инвестициялар нарығы-негізгі капиталға инвестицияларды қалыптастыру және орналастыру, оның ішінде жұмыс істеп тұрған кәсіпорындарды жаңа құрылысқа, кеңейтуге, қайта құруға және техникалық қайта жаратандыруға, Машиналар, жабдықтар сатып алуға және т. б. салымдар мәселелері бойынша экономикалық қатынастар саласы.

4- Сурет. Инвестициялық нарық құрылымы

Жылжымайтын мүлік нарығы-жылжымайтын мүлік объектілеріне капитал салу саласы және пайдалы қасиеттерді, сондай-ақ жылжымайтын мүлік объектілерін иеленуден туындайтын құқықтар мен міндеттерді құруға, қалыптастыруға, бөлуге, айырбастауға, тұтынуға қатысты жылжымайтын мүлік нарығының субъектілері арасындағы құқықтық, экономикалық және ұйымдастырушылық қатынастар жүйесі. Жылжымайтын заттарға (жылжымайтын мүлік, жылжымайтын мүлік) жер учаскелері, жер қойнауы учаскелері, оқшауланған су объектілері және жермен тығыз байланысты барлық объектілер, яғни олардың мақсатына шамадан тыс зиян келтірмей жылжытуға болмайтын объектілер, соның ішінде

ормандар, көпжылдық екпелер, ғимараттар жатады. Бұл халық пен заңды тұлғалардың жинақтары мен жинақтарын қорлардың пассивті формасынан жылжымайтын мүлік иесіне табыс әкелетін нақты өндірістік капиталға аударуға ықпал етеді. Бұл ретте жылжымайтын мүліктің өзі инвестициялық тәуекелдердің сақтандыру кепілі болып табылады.

Нақты инвестициялаудың басқа объектілері нарығындағы инвестициялаудың негізгі нысандарына картиналар, антиквариат, қымбат металдар және олардан жасалған бұйымдар және т. б. сияқты материалдық құндылықтарға инвестициялар жатады.

Қаржылық инвестициялау объектілерінің нарығына ақша нарығы мен қор нарығы (бағалы қағаздар нарығы) кіреді.

Ақша нарығы-бұл ақша түріндегі тауарларды сатып алу-сату нарығының бір түрі, несие капиталы нарығының бір бөлігі. Ақша нарығының көмегімен уақытша бос ақша қаражаттары жұмылдырылып, инвестицияларға айналады, шаруашылық жүргізуші субъектілердің айналым капиталының қозғалысы қамтамасыз етіледі, банктердің қысқа мерзімді ресурстары қалыптасады, салымдар жүзеге асырылады және мемлекет, мекемелер және жеке тұлғалар қысқа мерзімді несиелер алады.

Қор нарығы (басқаша айтқанда, бағалы қағаздар нарығы) бағалы қағаздарды сатып алу-сату нысаны болып табылады. Бағалы қағаздарға: мемлекеттік облигация, облигация, вексель, чек, депозиттік және жинақ сертификаттары, ұсынушыға арналған банктік жинақ кітапшасы, коносамент, акция, жекешелендіру бағалы қағаздары және бағалы қағаздар туралы заңдарда немесе олар белгілеген тәртіппен бағалы қағаздар қатарына жатқызылған басқа да құжаттар жатады.

Инновациялық инвестициялар объектілерінің нарығы инвестициялық факторлар ретінде инновациялық ресурстарды қалыптастыру үшін пайдаланылатын инновацияларды сатып алу-сату бойынша ғылыми-техникалық, инновациялық, инвестициялық және кәсіпкерлік қызмет субъектілері арасындағы бөлу-алмасу қатынастарының жиынтығы болып табылады.

Бұл нарық инвестордың капиталын көбейту және кеңейту үшін қажетті материалдық емес ресурстарға инвестициялармен сипатталады. Өңгіме зияткерлік инвестициялар нарығы мен ғылыми-техникалық инновациялар нарығына бөлуге болатын инновациялық құрамдас бөлікке инвестициялар туралы болып отыр.

Зияткерлік инвестициялар нарығы-бұл лицензиялар, патенттер, тауарлық белгілер және т.б. сияқты зияткерлік қызметтің нәтижелері болып табылатын материалдық емес активтерге қаражат қалыптастыру мен салуға қатысты экономикалық қатынастардың саласы. бұл

құндылықтар физикалық, материалдық объектілер емес, бірақ оларды пайдалану және олардан кіріс алу мүмкіндігіне байланысты құнды, ақшалай бағалауға ие.

Ғылыми-техникалық инновациялар нарығы арқылы ғылым жетістіктері мен озық тәжірибені пайдалануға негізделген техника, технология, еңбекті ұйымдастыру және басқару саласындағы жаңалықтарға инвестициялық ресурстар салу, сондай-ақ осы жаңалықтарды түрлі салалар мен қызмет салаларында қолдану жүзеге асырылады.

Әдебиеттер тізімі

1. «Инвестициялық портфельді басқару жөніндегі қызметті жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі Басқармасының 2014 жылғы 3 ақпандағы № 10 қаулысы
2. «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар
3. Бузова И.А., Маховикова Г.А. Коммерческая оценка инвестиций. С.-П. «Питер», – 2003.
4. Гендер М.И. Инвестиционный климат стран СНГ // Business central, – 2013.
5. Игошин Н.В. Инвестиции. Организация, управление, финансирование. Учебник для вузов. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, – 2016 ж. Оқулық. М., Юнити, – 2012.
6. Инвестиции. Под редакцией Л. И. Юзвович, С.А. Дегтярева, Е. Г. Князевой// Учебник для вузов. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, – 2016.
7. Қазақстан Республикасының қаржы секторын дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 27 тамыздағы № 954 Қаулысы
8. Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясы.
9. Марченко Г., Мачульская О. Рейтинг инвестиционной привлекательности Казахстана // Эксперт, – 2019.
10. Дейнеко А.В. Привлечение иностранных инвестиций в экономику Казахстана: состояние и развитие процесса // Капитал, инвестиции, технологии. – 2013. – № 1.
11. Нурланова Н.А., Бейсенбина А.К. Оценка потенциальных инвестиционных возможностей регионов // Капитал, инвестиции, технологии. – 2013. – № 11.
12. Шарп Уильям Ф., Александер Гордон Дж., Бэйли Джеффри В. Инвестиции. М., «Инфра-М», – 2018 ж.

References

1. «Investitsiualyq portfeldi basqary júindegi qyzmetti júzege asyry qaǵıdalaryn bekity túraly» Qazaqstan Respyblikasy Ulttyq Banki Basqarmasynyń 2014 jylǵy 3 aqpanndaǵy № 10 qaýlysy [Resolution of the Board of the National Bank of the Republic of Kazakhstan dated February 3, 2014 туралы 10 «On approval of the Rules of investment portfolio management»][in Kazakh]
2. «Qazaqstannyń úshinshi jańǵyryy: jahandyq básekege qabiletilik» Memleket basshysy N.Á. Nazarbaevtyń Qazaqstan halqyna joldaıy. 2017 jylǵy 31 qańtar [«The Third Revival of Kazakhstan: Global Competitiveness» Nazarbayev's message to the people of Kazakhstan. January 31, 2017] [in Kazakh]
3. Býzova I.A., Mahovikova G.A. (2003) Kommercheskaia otsenka investitsii. S.-P. «Piter».[Buzova IA, Makhovikova GA Commercial value of investments. S.-P. "Peter"] [in Russian]
4. Gender M.I. (2013) Investitsionny klimat stran SNG // Business central [Gender M.I. CIS investment climate // Business central]. [in Russian]
5. Igoshin N.V. (2016) Investitsii. Organizatsiia, úpravlenie, finansirovanie. Ýchebnik dlia výzov. Ekaterinbúrg: Izdatelstvo Ýralskogo ýniversiteta [Igoshin NV Investments. Organization, management, financing. Textbook for universities. Yekaterinburg: Ural University Publishing House] [in Russian]
6. Investitsii. Pod redaktsiei L. I. Izyvovich, S.A. Degtiareva, E. G. Kniazevoi (2016)// Ýchebnik dlia výzov. Ekaterinbúrg: Izdatelstvo Ýralskogo ýniversiteta.[Investments. Edited by L. И. ЮЗВОВИЧ, С.А. Дегтярева, Е. Г. Князевоу // Textbook for universities. Yekaterinburg: Ural University Publishing House] [in Russian]
7. Qazaqstan Respyblikasynyń qarjy sektoryn damytýdyń 2030 jylǵa deingi tujyrymdamasyn bekity túraly Qazaqstan Respyblikasy Úkimetiniń 2014 jylǵy 27 tamyzdaǵy № 954 Qaýlysy[Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated August 27, 2014 № 954 on approval of the Concept of development of the financial sector of the Republic of Kazakhstan until 2030] [in Kazakh]
8. Qazaqstannyń 2030 jylǵa deingi damy strategiasy. [Development Strategy of Kazakhstan until 2030.] [in Kazakh]
9. Marchenko G., Machýlskaia O.(2019) Reiting investitsionnoi privlekatelnosti Kazahstana // Ekspert [Marchenko G., Machulskaya O. Rating of investment attractiveness of Kazakhstan // Expert]. [in Russian]
10. Demeko A.V. (2013) Privlechenie inostrannyh investitsii v ekonomiky Kazahstana: sostoianie i razvitie protsessa // Kapital, investitsii, tehnologii.[Deineko AV Attraction of foreign

investments in the economy of Kazakhstan: the state and development of the process // Capital, investments, technologies.] [in Russian]

11. Nýrlanova N.A., Beisenbina A.K. (2013) Otsenka potentsialnyh investitsionnyh vozmojnostei regionov // Kapital, investitsii, tehnologii. [Nurlanova NA, Beisenbina AK Assessment of potential investment opportunities of regions // Capital, investments, technologies] [in Russian]

12. Sharp Ýiliam F., Aleksander Gordon Dj., Beilí Djeffrý (2008) V. Investitsii. M., «Infra-M». [W. Investments. M., Infra-M][in Russian]

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО РЫНКА

М.А.ТЛЕУБЕРГЕНОВА*, Д.А. ДЕМЕУОВ

Актыбинский региональный университет имени К.Жубанова, Актобе, Казахстан

*e-mail: mtleubergenova@mail.ru

Аннотация. В статье рассмотрены теоретические основы функционирования и развития инвестиционного рынка. Инвестиционный рынок является частью сферы экономических отношений по регулированию, продаже и покупке инвестиционных ресурсов. Цель функционирования инвестиционного рынка - вложить необходимые ресурсы в рациональное окупаемое время с минимальными затратами.

В качестве основных составляющих инвестиционного рынка можно назвать инвестиционный спрос и инвестиционное предложение. Инвестиционный спрос состоит из потенциального инвестиционного спроса и реального спроса. Потенциальный инвестиционный спрос может быть направлен на финансирование деятельности субъекта и отражает его совокупный доход. Реальный спрос означает реальную потребность предприятий в инвестициях. Инвестиционный спрос, в свою очередь, определяется влиянием макро-и микроэкономических факторов. А на инвестиционное предложение влияют такие факторы, как цена инвестиционного товара, норма доходности, затраты, технология, налоговая политика и уровень конкуренции.

Активность инвестиционного рынка определяется его конъюнктурой. Приведены этапы циклического развития, характерные для конъюнктуры инвестиционного рынка. Для него характерны такие стадии, как подъем, ослабление и спад конъюнктуры. При этом указываются характеристики развития, соответствующие каждому этапу. Структура инвестиционного рынка разнообразна. В связи с этим рассмотрены признаки классификации инвестиций.

Ключевые слова: инвестиционный рынок, инвестиционный спрос, инвестиционное предложение, конъюнктура инвестиционного рынка, сегменты инвестиционного рынка, структура инвестиционного рынка.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FUNCTIONING OF THE INVESTMENT MARKET

M.A. TLEUBERGENOVA, D.A. DEMEUOV

K. Zhubanov Aktobe regional University Aktobe, Kazakhstan

*e-mail: mtleubergenova@mail.ru

Abstract. The article discusses the theoretical foundations of the functioning and development of the investment market. The investment market is part of the sphere of economic relations for the regulation, sale and purchase of investment resources. The purpose of the functioning of the investment market is to invest the necessary resources in a rational payback time with minimal costs.

The main components of the investment market are investment demand and investment supply. Investment demand, in turn, is determined by the influence of macro- and microeconomic factors. And the investment offer is influenced by factors such as the price of the investment product, the rate of return, costs, technology, tax policy and the level of competition.

The activity of the investment market is determined by its conjuncture. The stages of cyclical development characteristic of the investment market conjuncture are given. At the same time, the characteristics of development corresponding to each stage are indicated. The structure of the investment market is diverse. In this regard, the signs of investment classification are considered.

Key words: investment market, investment demand, investment offer, investment market conjuncture, investment market segments, investment market structure.